

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

THE INFLUENCE OF THE UNDERGROUND ECONOMY ON SOCIAL SAFETY IN UKRAINE

Юрчик Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва,
Національний університет водного господарства
та природокористування

Urchik Halyna

PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Labor Resources
and Entrepreneurship,
National University of Water Management
and Environmental Engineering

Досліджено рівень тінізації національної економіки за розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі та оцінками Ф. Шнайдера. Проаналізовано рівень соціальної безпеки в Україні. Обґрунтовано вплив тіньової економіки на соціальну безпеку як складову економічної безпеки. Проведено розрахунки фіскального навантаження та фіскальних втрат зведеного державного бюджету і фондів соціального страхування внаслідок не оподаткування доходів в тіньовій економіці. Визначено вплив тіньової економіки на формування первинних та вторинних доходів населення. Обґрунтовано вплив тіньової економіки на розподіл та перерозподіл доходів за децильними групами населення. Доведено, що збільшення первинних та зменшення вторинних доходів внаслідок тінізації економіки обумовлює поляризацію населення за доходами. Обґрунтовано необхідність детнізації національної економіки в цілях забезпечення належного рівня соціальної безпеки.

Ключові слова: тіньова економіка, соціальна безпека, економічна безпека, первинні доходи, вторинні доходи.

Исследован уровень тенизации национальной экономики по расчетам Министерства экономического развития и торговли и оценкам Ф. Шнайдера. Проанализирован уровень социальной безопасности в Украине. Проведены расчеты фискальной нагрузки и фискальных потерь сводного государственного бюджета и фондов социального страхования вследствие не налогообложения доходов в теневой экономике. Определено влияние теневой экономики на формирование первичных и вторичных доходов населения. Обосновано влияние теневой экономики на распределение и перераспределение доходов по децильным группам населения. Доказано, что увеличение первичных и уменьшение вторичных доходов вследствие тенизации экономики обуславливает поляризацию населения по доходам. Обоснована необходимость детенизации национальной экономики в целях обеспечения надлежащего уровня социальной безопасности.

Ключевые слова: теневая экономика, социальная безопасность, экономическая безопасность, первичные доходы, вторичные доходы.

Social safety in Ukraine takes place under conditions of significant level of national economy eliciting. It leads to an increase in the primary incomes of that part of the population whose economic activity is carried out in the "shadow" and, on the other hand, the decrease of secondary incomes due to fiscal losses of the consolidated state budget and the Pension Fund. Purpose of the article is to investigate the influence of the shadow economy on the level of social safety and on the formation of primary and secondary incomes of the population. Social safety is one of the most significant components of economic safety, and it is formed in the conditions of a significant level of eliciting of the national economy. The level of underground economy in Ukraine is extremely high (it exceeds the safe level and is the highest in comparison to the EU countries). There is an inverse relationship between the underground economy of the national economy and social safety: the higher the level of economic shadowing, the lower the level of social security and vice versa. The underground economy has a significant effect on the formation of incomes because it does not provide taxation of primary incomes that causes their increase with simultaneous decrease of

secondary incomes. According to author's calculations, the growth of wages in the underground economy because of non-taxation amounted to 134.6 billion UAH, and income for capital – 156.8 billion UAH in 2017. At the same time, due to the eliciting of the economy in 2017, budget employees did not receive a salary of UAH 73.1 billion; pensioners and other categories of people receiving social benefits – 54.9 billion UAH. The increase in incomes due to the functioning of the underground economy is obtained by the upper five decile groups, while the decrease is lower than the five disciples of the population, for which losses in secondary incomes are dominated by an increase in primary incomes in the underground economy. It is proved that an increase in primary and a decrease in secondary incomes due to eliciting of the economy determines the polarization of the population by income, which is a significant factor in reducing the level of social safety.

Key words: shadow economy, social security, economic security, primary incomes, secondary incomes.

Постановка проблеми. Однією з провідних складових національної безпеки є соціальна безпека (СБ), яка визначає стан правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів як особи, так і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз, що є необхідною умовою збереження та множення духовних і матеріальних цінностей. СБ прийнято розглядати як комплексне, багатofункціональне утворення, що включає такі вектори безпеки: проживання, харчування, зайнятості, навчання, відпочинку, здоров'я, криміногенна та особиста [2]. Очевидно, що досягнення вище вказаних складових СБ в значній мірі залежить від макроекономічної динаміки, що визначає ресурсні можливості населення та держави. На сьогодні забезпечення СБ в Україні відбувається в умовах значного рівня тінізації національної економіки, що, з одного боку, зумовлює зростання первинних доходів тієї частини населення, економічна діяльність якої здійснюється в «тіні», а з іншого – зменшення вторинних доходів населення внаслідок фіскальних втрат зведеного державного бюджету та Пенсійного фонду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність і загострення соціальних проблем в українському суспільстві активізували наукові дослідження СБ. Проблема забезпечення СБ присвячені наукові праці багатьох вчених, серед яких: Н.В. Коленда [2], О.Ф. Новікова [8], В.О. Онищенко [5], О.О. Сиченко [7], Н.М. Краус [3] та ін. Проте, не зважаючи на різностороннє дослідження СБ, окреслена проблема потребує подальших наукових розвідок, зокрема в частині обґрунтування впливу тіншової економіки на рівень СБ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Україна, на жаль, належить до групи держав з вкрай високим рівнем тінізації економіки, що чинить суттєвий вплив на її соціальний розвиток та СБ.

Відтак, метою даної статті є дослідження впливу тіншової економіки на рівень СБ та на формування первинних та вторинних доходів населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тіншова економіка (ТЕ) притаманна усім країнам не залежно від моделі та рівня їх соціально-економічного розвитку. Безперечно,

тінізація економіки є гальмом розвитку держави, зростання соціальних стандартів життя. Більше того, латентні процеси в економічній сфері підживляють правові основи існування держави, формують так звану «паралельну» державу. Україна, на жаль, належить до групи країн з високим рівнем ТЕ, що загрожує їй не лише економічній, але і соціальній безпеці.

В Україні розрахунки щодо оцінювання масштабів ТЕ здійснює Міністерство економічного розвитку і торгівлі, які щорічно оприлюднюються на сайті Мінекономрозвитку. Аналіз масштабів ТЕ в Україні за даними Мінекономрозвитку свідчить, що інтегральний рівень тінізації національної економіки протягом 2010-2017 рр. суттєво змінювався (рис. 1).

Так, свого максимуму відповідний показник сягнув у 2014-2015 рр. (40% і більше). В той же час, з 2015 р. намітилась тенденція до зниження рівня тінізації економіки, сягнувши мінімального рівня у 2018 р. (33%).

Попри, здавалося б, на перший погляд, позитивну динаміку щодо тінізації національної економіки, все ж протягом 2010-2018 рр. її рівень перевищував критичний рівень (30%).

В цілях виявлення гостроти проблеми тінізації економіки в Україні доцільно провести відповідні порівняння з іноземними державами (рис. 2). Відомими іноземними вченими, які проводять системні розрахунки рівня тінізації національних економік є Леонардо Медіна (Leandro Medina) та Фрідріх Шнайдер (Friedrich Schneider).

У відповідності з оцінками вище вказаних вчених у 2017 р. рівень тінізації економік держав ЄС є досить різним: найвищий – в Болгарії (29,6%), Хорватії (26,5%), Румунії (26,3%); найнижчий – в Швеції (6%), Австрії (7,1%), Люксембург (8,2%). Проте, в жодній державі ЄС рівень ТЕ не перевищує критичного рівня тінізації (30%). Показово, що за розрахунками вчених рівень тінізації національної економіки є надзвичайно високим (42,9% у 2015 р.) та перевищує оцінки Мінекономрозвитку.

Високий рівень тінізації національної економіки обумовлює необхідність виявлення його впливу на СБ. Розрахунок рівня СБ в Україні здійснює Міністерство економічного розвитку та торгівлі як складової економічної безпеки. Як свідчать дані (табл. 1), рівень СБ в Україні є досить низьким та протягом 2010-2017 рр. варі-

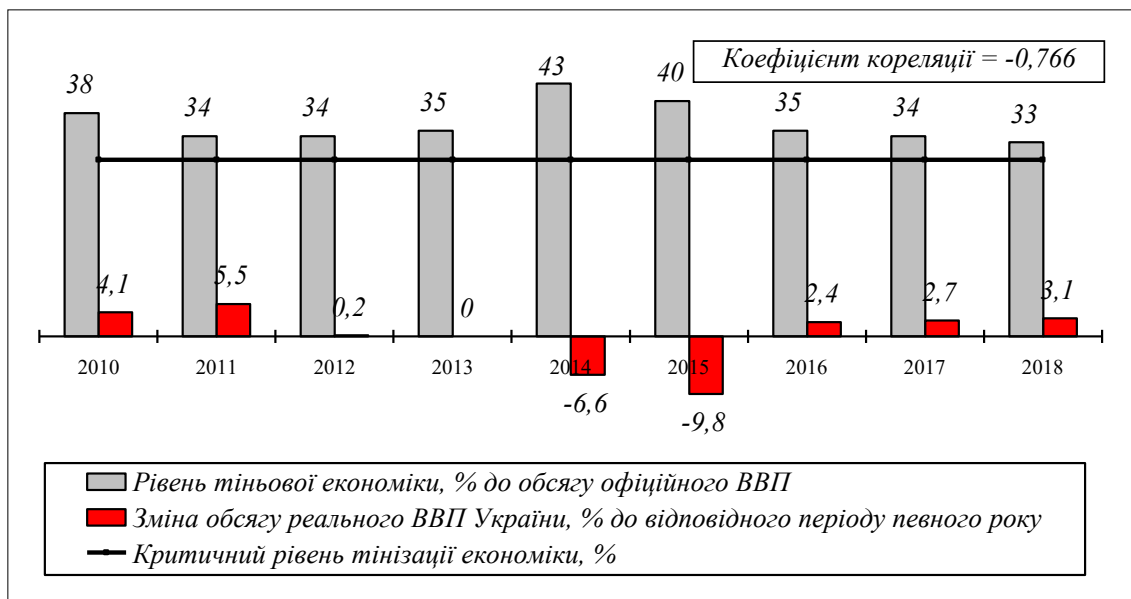

Рис. 1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні та приріст офіційного ВВП в Україні, 2010-2017 рр.

Джерело: побудовано за даними Держстату та Міністерства економічного розвитку і торгівлі [1, 4]

ював в межах 56-64%. Показово, що протягом 2014-2016 рр. він суттєво знизився, окресливши тенденцію до зростання з 2017 року.

Крім того, розрахунки свідчать, що між тінзацією національної економіки та СБ існує обернений зв'язок, тобто чим вищий рівень тінзації економіки, тим менший рівень СБ і навпаки. В той же час, коефіцієнт кореляції розрахований для оцінювання щільності зв'язку між рівнем тінзації економіки та інтегральним індексом економічної безпеки демонструє наявність щільного оберненого зв'язку між ними ($R_{y,x} = -0,822$). Таким чином, тіньова економіка первинно впливає на економічну безпеку, вторинно – на рівень СБ.

Окрім виявлення загального вектору впливу тіньової економіки на СБ, варто дослідити її вплив на доходну частину зведеного державного бюджету та Фондів соціального страхування (ФСС), а відтак – на первинні та вторинні доходи населення. Обґрунтування фіскальних втрат бюджету та Фондів соціального страхування варто здійснювати на основі рівня податкового навантаження, розрахунок якого представлено в табл. 2.

Загалом, можна констатувати, що податкове навантаження за зведеним державним бюджетом протягом 2010-2017 рр. в Україні суттєво зросло (з 21,7% до 27,8%). В той же час, рівень фіскального навантаження по відношенню до ВВП за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням суттєво знизився (з 17,5% у 2010 р. до 6,3% у 2017 р.).

Для обґрунтування фіскальних втрат бюджету та ФСС була покладена наступна логічна схема: рівень тінзації ВВП ($PT_{ВВП}$) → тіньовий ВВП

(добуток $PT_{ВВП}$ та офіційного ВВП) → фіскальні втрати (добуток тіньового ВВП та фіскального навантаження). Розрахунок фіскальних втрат зведеного державного бюджету в результаті тінзації економіки (рис. 3) свідчить, що щорічно бюджет держави недоотримує значні суми коштів. Так, у 2017 р. відповідні фіскальні втрати склали 281,9 млрд. грн. або ж 28% доходної частини зведеного державного бюджету.

Значних фіскальних втрат в результаті тінзації економіки зазнають і Фонди соціального страхування (рис. 4).

Зокрема, сума недоотриманого єдиного соціального внеску (ЄСВ) в тіньовій економіці протягом 2013-2017 рр. складає від 45,1 до 77,8 млрд. грн. Безумовно, фіскальні втрати бюджету і Фондів соціального страхування суттєво впливають на формування первинних та вторинних доходів населення. Як відомо, під первинними доходами прийнято розуміти доходи, які утворюються у сфері матеріального виробництва в процесі створення і первинного розподілу доданої вартості. Їх отримують безпосередньо ті, хто створює національний дохід або є власниками окремих факторів виробництва. Одна їх частина надходить в індивідуальне розпорядження працівників у формі заробітної плати, а друга – привласнюється власниками засобів виробництва і капіталу у вигляді підприємницького прибутку, дивідендів, земельної ренти. Стадія перерозподілу доданої вартості передбачає задіяння фіскального механізму, в результаті чого формується зведений державний бюджет та ФСС, виплати з яких забезпечують формування так званих вто-

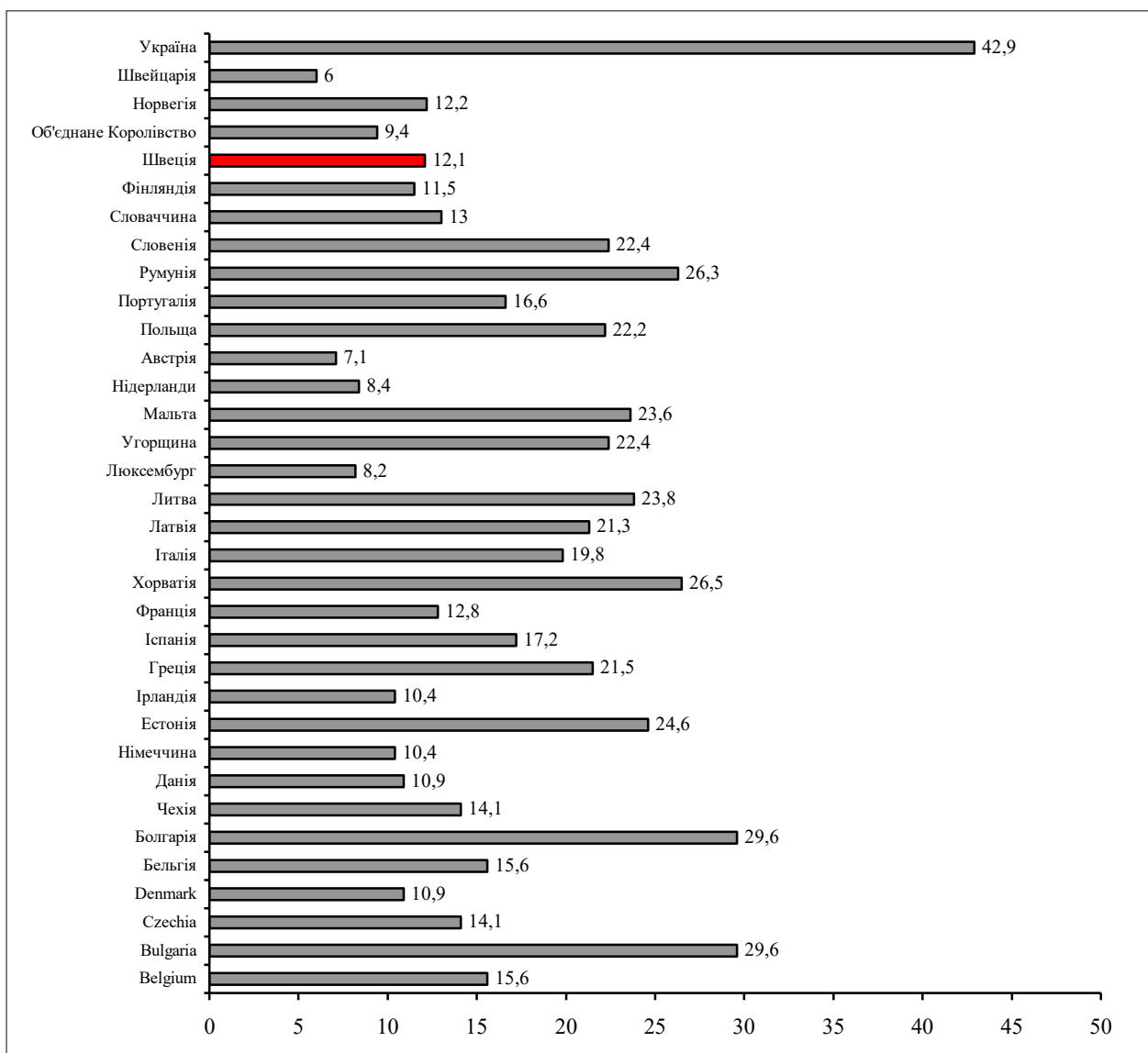

Рис. 2. Рівень тінізації економіки в державах ЄС та Україні

Джерело: побудовано автором за оцінками Ф. Шнайдера [10]

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок між рівнем тінізації національної економіки та індексами соціальної і економічної безпеки

Роки	Рівень тінізації національної економіки, %	Індекс соціальної безпеки, %	Інтегральний рівень економічної безпеки, %
	X	Y ₁	Y ₂
2010	38	57	47
2011	34	59	50
2012	34	64	47
2013	35	62	48
2014	43	57	45
2015	40	55	44
2016	35	56	48
2017	34	59	48
Коефіцієнт кореляції		R _{y₁x} = -0,581	R _{y₂x} = -0,822

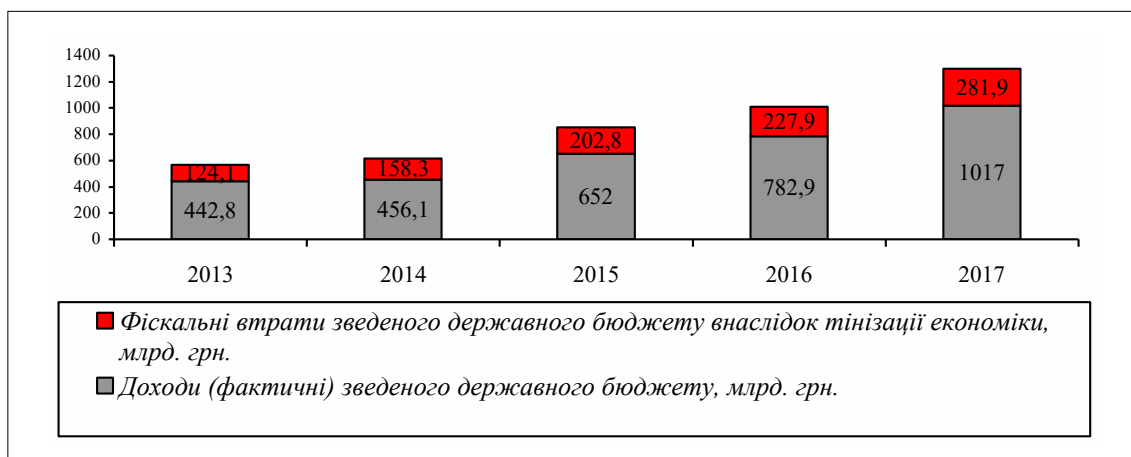
Джерело: побудовано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі

ринних доходів – доходи, які отримує непрацездатне населення або населення, яке опинилося в умовах соціальних ризиків, а також працівники бюджетної (нематеріальної) сфери у процесі перерозподілу первинних доходів. Сутність та особливості формування первинних та вторинних доходів населення в легальній та тіньовій економіці представлені на рис. 5.

Очевидно, що в легальній економіці отримані первинні доходи підлягають оподаткуванню,

що забезпечує формування зведеного державного бюджету та ФСС, виплати з яких є основою формування вторинних доходів населення. В той же час, тіньова економіка не передбачає оподаткування первинних доходів, що обумовлює їх збільшення з одночасним зменшенням вторинних доходів.

Як свідчать розрахунки тіньова економіка зумовлює значне зростання первинних доходів населення в результаті несплати подат-

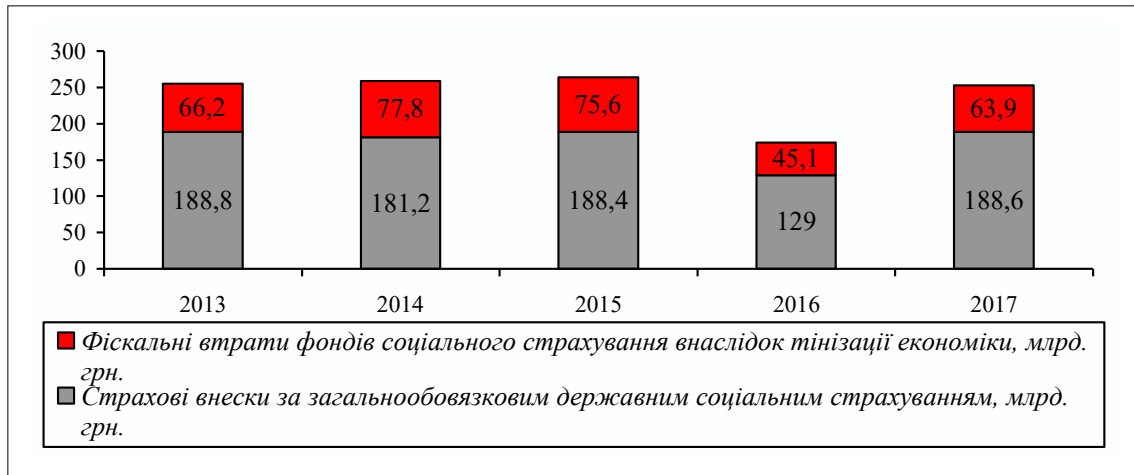
Рис. 3. Доходи та фіскальні втрати зведеного державного бюджету України в результаті тінізації економіки

Джерело: розраховано автором на основі рівня податкового навантаження

Таблиця 2

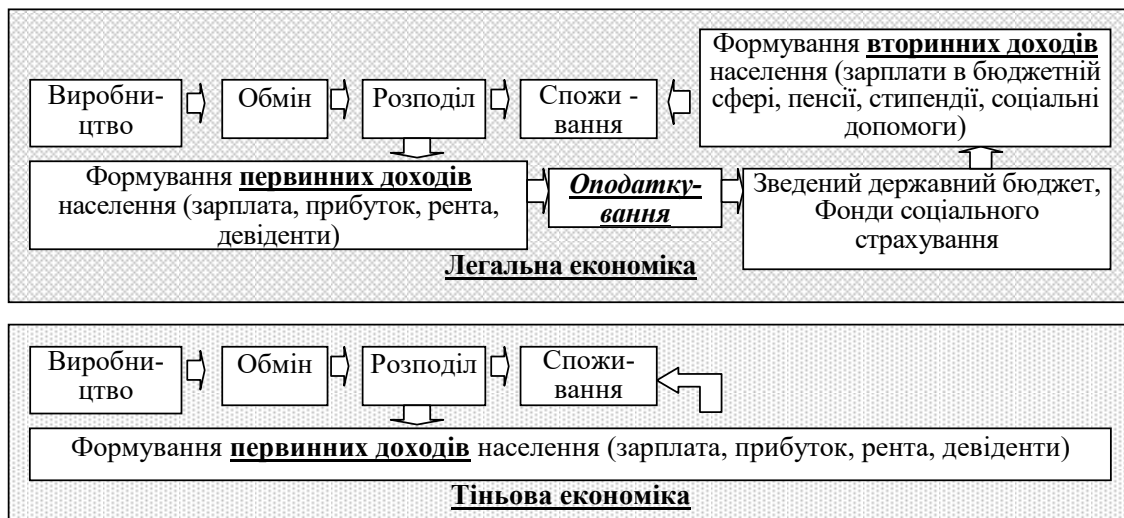
Розрахунок податкового навантаження в Україні

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Розрахунок фіскального навантаження за зведеним державним бюджетом								
Податкові надходження в зведений державний бюджет, млрд. грн.	234,4	334,7	360,6	354,0	367,5	507,6	650,8	828,2
ВВП, млрд. грн.	1079,3	1300,0	1404,7	1465,2	1586,9	1988,5	2385,4	2982,9
Податкове навантаження (за зведеним державним бюджетом), % до ВВП	21,7	25,7	25,7	24,2	23,2	25,5	27,3	27,8
Розрахунок фіскального навантаження за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням								
Страхові внески (ЄСВ), млн. грн. в т.ч.:	188,79	188,79	188,79	188,79	181,16	188,42	128,96	188,62
Пенсійний фонд, млрд. грн.	115,87	135,57	153,98	162,56	159,47	168,08	107,15	161,98
ФСС з тимчасової втрати працездатності, млрд. грн.	7,50	8,27	9,70	10,16	9,11	8,00	6,61	16,66
ФСС від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, млрд. грн.	4,13	5,43	6,17	6,47	6,43	6,64	6,87	
ФСС на випадок безробіття, млрд. грн.	7,12	7,98	8,82	9,60	6,16	5,70	8,33	9,98
Податкове навантаження (за загальнообов'язковим соціальним страхуванням), % до ВВП	17,5	14,5	13,4	12,9	11,4	9,5	5,4	6,3
Загальне податкове навантаження, % до ВВП	39,2	40,3	39,1	37,0	34,6	35,0	32,7	34,1

Рис. 4. Сплачені страхові внески та фіскальні втрати Фондів соціального страхування в результаті тінізації економіки

Джерело: розраховано автором на основі рівня податкового навантаження

Рис. 5. Особливості формування доходів населення в легальній та тіньовій економіці

Джерело: розробка автора

ків (рис. 6). Так, у 2017 р. приріст зарплати в тіньовій економіці внаслідок її неоподаткування склав 134,6 млрд. грн., а доходів на капітал – 156,8 млрд. грн.

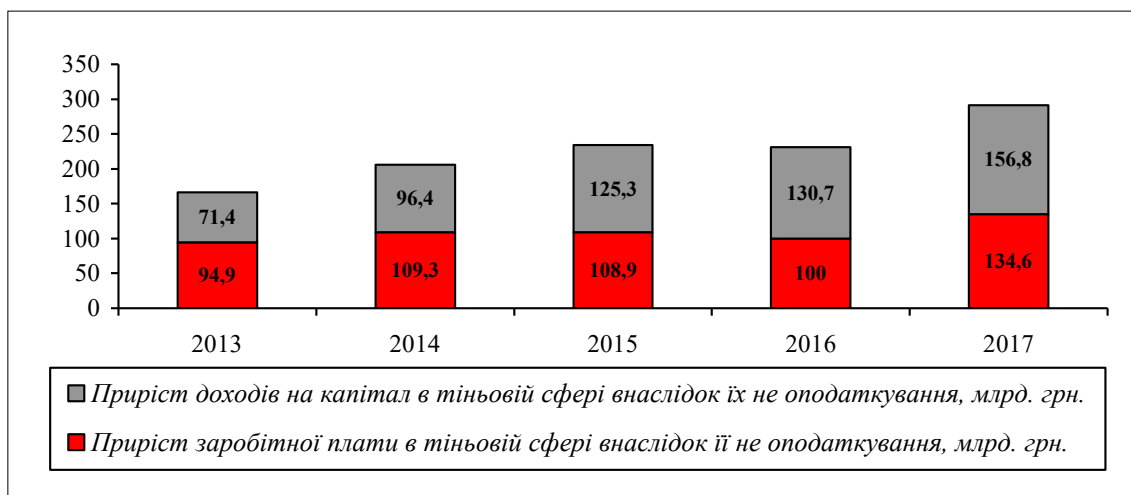
Наслідком фіскальних втрат бюджету та Фондів соціального страхування, а також збільшення первинних доходів внаслідок їх неоподаткування, зумовлює суттєві зміни у формуванні вторинних доходів населення. Розрахунки свідчать (табл. 3), що тіньова економіка зумовлює суттєве зменшення вторинних доходів – пенсій, соціальних допомог, оплати праці в бюджетній сфері, стипендій. Зокрема, внаслідок тінізації економіки у 2017 р. працівники бюджетної сфери недоотримали в якості оплати праці 73,1 млрд. грн.; пенсіонери та інші

категорії населення, які отримують соціальні виплати – 54,9 млрд. грн. (за рахунок ПФ) та 38,9 млрд. грн. (за рахунок зведеного державного бюджету). Таким чином, тінізація економіки зумовлює значні фіскальні втрати бюджету та Фондів соціального страхування. В той же час, несплата податків в тіньовій сфері призводить до суттєвого зростання первинних доходів – заробітної плати та доходів на капітал, наслідком чого є зменшення вторинних доходів населення (соціальних допомог, пенсій, стипендій, заробітної плати в бюджетній сфері).

Збільшення первинних та зменшення вторинних доходів внаслідок тінізації економіки обумовлює поляризацію населення за доходами, що є вагомими факторами зниження рівня

СБ. При цьому офіційні показники диференціації населення за доходами не відображають реальної картини, адже не враховують наявність доходів в тіньовому секторі економіки. Безумовно, чітко обґрунтувати яким чином тіньова економіка впливає на формування доходів населення достатньо складно. На сьогоднішній день в науці відповідний вектор досліджень є недостатньо розробленим та представлений переважно експертними оцінками. Відтак, в цілях обґрунтування впливу тіньової економіки на формування первинних та вторинних доходів населення, а також на диференціацію населення за доходами запропоновано авторський методологічний підхід. Інформаційною базою для його застосування є результати самооцінювання домогосподарствами України рівня своїх доходів [6]. Зокрема, досить показовими є відповіді респондентів щодо того на що вистачає їх доходів (табл. 4), які хоча і є суб'єктивними, проте в більшій мірі враховують наявність в їх складі тіньової складової порівняно з офіційними статистичними даними. В основу розра-

хунків впливу тіньової економіки на формування первинних доходів покладено сумарну частку ствердних відповідей респондентів щодо самооцінки власних доходів як «було достатньо та робили заощадження» та «було достатньо, але заощаджень не робили» ($U_{\text{доходи}}^{\text{первинні}}$). В той же час, в основу обґрунтування впливу тіньової економіки на формування вторинних доходів доречно покласти сумарну частку ствердних відповідей респондентів щодо самооцінки власних доходів за такими варіантами як «постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування» та «не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування» ($U_{\text{доходи}}^{\text{вторинні}}$). Вибір такої критеріальної бази для подальших розрахунків обумовлений тим, що первинні доходи є, як правило, більшими, а відтак вищий рівень самооцінки власних доходів є індикатором їх концентрації в певних децильних групах. Вторинні доходи навпаки є, як правило, нижчими, тому низький рівень самооцінки власних доходів є також своєрідним індикатором їх концентрації. Нормалізація розрахованих часток за середнім значенням дозволила

Рис. 6. Приріст первинних доходів населення в тіньовій сфері внаслідок їх неоподаткування

Джерело: розраховано автором при збереженні структури доданої вартості у відповідному році

Таблиця 3

Розрахунок зміни вторинних доходів внаслідок тінізації економіки

Показник зміни вторинних доходів	2013	2014	2015	2016	2017
Оплата праці в бюджетній сфері	-47,0	-56,4	-57,7	-64,5	-73,1
Виплата пенсій і допомог (за рахунок зведеного державного бюджету)	-23,8	-26,9	-29,9	-41,9	-37,3
Стипендії	-0,39	-0,43	-0,41	-0,37	-1,43
Інші соціальні виплати населенню	-14,9	-19,1	-22,7	-31,4	-38,9
Пенсійне забезпечення за рахунок власних коштів ПФ(при збереженні частки ПФ у сплачених стахових внесках), млрд. грн.	-57,0	-68,5	-67,4	-37,5	-54,9

Джерело: розраховано автором при збереженні структури видатків зведеного державного бюджету та Пенсійного фонду у відповідному році

Таблиця 4

Розрахунки щодо обґрунтування впливу тіньової економіки на первинні та вторинні доходи

Показники	Всі домогосподарства	у тому числі за децильними (10%-ми) групами за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів у місяць										Всього
		перша (нижча)	друга	третьа	четверта	п'ята	шоста	сьома	восьма	дев'ята	десята (вища)	
Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року (%):												
було достатньо і робили заощадження	7,8	2,2	4,6	3,6	4,5	4,6	7,2	9,2	11,2	9,5	21,8	-
було достатньо, але заощаджень не робили	49,6	34,7	32,0	38,0	46,0	48,7	51,8	53,8	55,7	69,8	65,5	-
постійно відмовлялися у найнеобхіднішому, крім харчування	38,1	52,8	57,1	50,2	45,2	41,9	37,9	34,0	29,4	20,1	12,5	-
не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування	4,5	10,3	6,3	8,2	4,3	4,8	3,1	3,0	3,7	0,6	0,2	-
Розрахунок коефіцієнтів для розподілу первинних та вторинних доходів за децильними групами												
Сумарна частка ствердних відповідей респондентів щодо самооцінки власних доходів як	57,4	«було достатньо та робили заощадження» та «було достатньо, але заощаджень не робили» ($Ч_{первинні}$ доходи)										87,3
		«постійно відмовлялися у найнеобхіднішому, крім харчування» та «не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування» ($Ч_{вторинні}$ доходи)										
Нормовані показники (за середнім значенням)	-	$Ч_{первинні}$ доходи										1000,7
	-	$Ч_{вторинні}$ доходи										999,1
Коефіцієнт розподілу доходів в тіньовій економіці за децильними групами (відношення нормованого показника для і-ї децилі до суми нормованих показників), %	-	для первинних доходів ($K_{пер}^o$)										100,0
	-	для вторинних доходів ($K_{втор}^o$)										-100,0
Чистий коефіцієнт приросту доходів внаслідок тінізації економіки (різниця між $K_{пер}^o$ та $K_{втор}^o$), %	-	-8,4										0,0

Джерело: розраховано відповідно до авторського методологічного підходу

визначити коефіцієнти для розподілу первинних та вторинних доходів. При цьому коефіцієнти для розподілу первинних доходів є додатними, оскільки відображають питому частку і-ї децилі в сукупних первинних тінювих доходах, які реально існують. В той же час, коефіцієнти для розподілу вторинних доходів варто враховувати з від'ємним значенням, адже вони відображають фактично відповідні втрати внаслідок не оподаткування первинних доходів в тінювій економіці. Розрахунки свідчать, що найбільшу участь у розподілі первинних тінювих доходів мають шоста-десята децильні групи населення. В той же час, перша-п'ята децильні групи мають найбільшу дольову участь при розподілі вторинних доходів населення. Різниця між коефіцієнтами для розподілу первинних та вторинних доходів відображає фактично «чисту» участь кожної децильної групи населення при їх розподілі. Показово, що зниження доходів в результаті тінювої економіки зазнають нижчі п'ять децильних груп населення, для яких втрати у вторинних доходах переважають приріст первинних доходів у тінювій економіці. Збільшення доходів внаслідок функціонування тінювої економіки отримують верхні п'ять децильних груп населення, для яких приріст первинних доходів у тінювій економіці перевищує втрати у вторинних доходах (рис. 7).

Таким чином, тінюва економіка, впливаючи на формування доходів населення, посилює його поляризацію: багаті стають ще багатшими, а бідні стають ще біднішими. Це є фактором зниження СБ та зростання соціальної напруги.

Відтак, при розробці державної соціально-економічної політики слід враховувати тінізацію економіки та її вплив на доходи населення.

Висновки. Соціальна безпека є однією з найбільш значимим складових економічної безпеки, що формується в умовах значного рівня тінізації національної економіки. Рівень тінізації економіки України є вкрай високим (перевищує безпечний рівень та є найвищим порівняно з державами ЄС), що є фактором зниження не лише економічної, але і соціальної безпеки. Тінюва економіка чинить значний вплив на формування доходів населення: зумовлює збільшення тінювих первинних доходів та зменшення вторинних доходів внаслідок не оподаткування перших. Збільшення первинних та зменшення вторинних доходів внаслідок тінізації економіки обумовлює поляризацію населення за доходами. За авторськими розрахунками найбільшу участь у розподілі тінювих первинних доходів мають шоста-десята децильні групи населення, в той час перша-п'ята децильні групи – при розподілі вторинних. Збільшення доходів внаслідок функціонування тінювої економіки отримують верхні п'ять децильних груп населення, зменшення – нижчі п'ять децильних груп населення, для яких втрати у вторинних доходах переважають приріст первинних доходів у тінювій економіці. Тобто, врахування тінювої компоненти при розподілі та перерозподілі доходів населення є необхідним вектором при формуванні соціально-економічної політики держави в цілях забезпечення не лише економічної, але і соціальної безпеки.

Рис. 7. Вплив тінювої економіки на розподіл первинних та вторинних доходів за децильними групами населення

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Загальні тенденції тінізації економіки України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі. URL: <http://www.me.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2019).
2. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її основні складові. *Научные труды SWorld*. 2013. № 1. С. 27–32. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf> (дата звернення: 20.06.2019).
3. Краус Н.М. Соціальна безпека на різних рівнях економічної агрегації. *Економіка і регіон*. 2013. № 5. С. 189–193.
4. Макроекономічна статистика / Державна служба статистики України. URL: (дата звернення: 15.06.2019).
5. Онищенко В.О., Чепурний О.В. Теоретичні аспекти формування соціальної безпеки. *Економіка і регіон*. 2011. № 4. С. 3–9.
6. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2018 року). Статистичний збірник / Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2019).
7. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2012. Вип. 174. С. 34–38.
8. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова та ін. Львів : ЛРІДУ НАДУ. 2018. 184 с.
9. Юрчик Г.М., Самолук Н.М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти. *Демографія та соціальна економіка*. Київ. 2016. № 3. С. 133–144.
10. Friedrich Schneider, Leandro Medina Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Paper / International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 20.06.2019).